

České politické strany v politickém prostoru*

ROMAN CHYTILEK, OTTO EIBL**

Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

Parties in the Policy Space: The Case of the Czech Republic

Abstract: This article is based on a top-down approach to investigating political interactions between parties and voters and introduces the policy-space perspective into this approach. Its basic premise is as follows: through the application of categories of the proximity/distance of political actors, conflicts latently or manifestly present in a party system can be represented in the policy space. Mapping the policy space traces these relationships and helps to answer the question: What are the positions of political parties on the selected political topics? After providing an overview of existing scholarship on policy-space perspective in Czech politics, the article introduces and discusses a substantive and methodological decision that must be made in this type of research. The empirical part of the article replicates key aspects of Kenneth Benoit's and Michael Laver's study mapping policy spaces in modern democracies. The article employs as yet unpublished data from a late 2008 expert panel on the political positions of Czech parliamentary political parties. On the basis of this data the article seeks to answer the following research questions: What is the character of the Czech policy space? What is the relationship between substantive policy dimensions and the synthetic right-left dimension? What additional potential does mapping the policy space offer in comparison with research based on other premises?

Keywords: policy space, distance, conflict dimension, party system, top-down approach.

Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 2011, Vol. 47, No. 1: 61–88

1. Úvodem: analýza konfliktních linií „shora-dolů“

V dosavadním výzkumu fungování českého stranického systému kromě problémů, jako jsou jeho formát a mechanismus [Strmiska 2007], teritoriálně-prostorové charakteristiky [Kouba 2007] či stabilita ve vztahu k volbám [Šedo 2007] od

* Tento text byl vypracován jako součást grantového projektu „Hodnotové proměny v ČR 1991–2008 v evropském kontextu“ (GA403/08/0999). Šetření provedené na expertech bylo podpořeno rovněž v rámci programu Eureka E!3617. Autoři děkují dvěma anonymním recenzentům i editorům čísla za velmi cenné poznámky k rukopisu a Kennethu Benoitovi za sdílení modulu pro software R, sloužícího k replikaci části jeho práce.

** Veškerou korespondenci posílejte na adresu: PhDr. Roman Chytilík, Ph.D., Mgr. Otto Eibl, Institut pro srovnávací politologický výzkum, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno, e-mail: chytilik@fss.muni.cz, e-mail: eibl@fss.muni.cz.

počátku jeho formování velmi silně rezonovalo i téma (politických) konfliktních linií (*political cleavages*) [např. Kitschelt 1992; Evans, Whitefield 1998; Miller et al. 1998; Lawson et al. 1999; Kitschelt et al. 1999; Novák, Vlachová 2001; Whitefield 2002; Zielinski 2002; Fiala, Hloušek 2003; Hloušek, Kopeček 2004, 2008; Kunštát 2006, 2007; Červenka 2006]. Většina zde zmíněných studií vykazuje v náhledu na zkoumaný problém řadu podobností. Především mezi ně patří přesvědčení o tom, že původní koncept konfliktních linií [Rokkan, Lipset 1967], sloužící jako interpretační rámec pro vznik a vývoj západoevropských stranických systémů, nelze v případě postkomunistických zemí přesvědčivě využít, aniž by nemusel být alespoň částečně modifikován. Dalším znakem je poměrně široká shoda o aktuální podobě konfliktních linií v České republice i postkomunistických zemích, za níž však zřetelně – a zcela přiznaně – zaostává úroveň logiky vysvětlení, proč se v nich – oproti prvotním očekáváním [Fukuyama 1992; Kitschelt 1992] – zformovaly velmi různé struktury dělicích linií. Převládajícím znakem zejména českých studií je pak *bottom-up* charakter studia konfliktních linií, který vychází z předpokladu existence sociálních skupin s diferencovanými zájmy a postoji (sociální štěpení), přičemž empirické výzkumy se soustřeďují na otázku, zda a jak silně se tato sociální štěpení manifestují i politicky (politická štěpení, nejčastěji skrze volbu konkrétních politických stran).

Studii, zkoumajících v našem prostoru *top-down* interakce při formování a reprodukci konfliktních linií, je naproti tomu zřetelně méně.¹ Z hlediska užitých teoretických rámců tvoří výjimku dvě práce Hlouška a Kopečka [Hloušek, Kopeček 2004, 2008], explicitně zdůrazňující nutnost zkoumat v postkomunistických zemích formování konfliktních linií (i) shora, tj. jako „politickými stranami vyvíjené úsilí o strukturaci stranicko-politických opcí prostřednictvím postupného vyjasňování ideologicko-programatického vymezení“ [Hloušek, Kopeček 2004: 48] a málo známá studie Herberta Kitschelta a Reginy Smyth [Kitschelt, Smyth 2002]. V jejím centru stojí zájem o způsob, jakým se v postkomunistických zemích udržují vazby (*linkage*) mezi politickými stranami a voliči, zejména pak o okolnost, jaká úloha v jejich upevňování připadá programatické a ideologické kohezi politických stran. Český stranický systém podle této studie poskytuje ve srovnání s dalšími postkomunistickými zeměmi stranickým aktérům zdaleka nejslibnější strukturu příležitostí k aktivní kultivaci konfliktních linií. Herbert Kitschelt, který se postupně vyprofiloval jako proponent tohoto přístupu, dokonce ve svém dalším textu [Kitschelt 2004] přiznává politickým stranám za určitých podmínek i schopnost aktivně proměňovat v rámci stranických systémů počet konfliktních linií a jejich vnitřní strukturu. Významnou, byť nikoliv výhradně programatickou, roli politických stran v upevňování těchto vazeb potvrzují i další studie [Zie-

¹ Whitefield a Evans poznamenávají, že *bottom-up* a *top-down* přístup nevyčerpávají všechny možnosti studia formování konfliktních linií. Třetí alternativou je podle nich „mezo“ přístup, který přiznává rozhodující roli v tomto procesu zprostředkujícím organizacím, jako jsou např. odbory [Evans, Whitefield 1993].

linski 2002; Bakke, Sitter 2005; Enyedi 2005]. Názor o důležitosti programatické i ideologické báze politických stran pro upevňování jejich vazeb s voliči dokládají v České republice i šetření CVVM [Kunštát 2006], v nichž respondenti dlouhodobě udávají programovou a ideologickou blízkost jako nejdůležitější faktor pro volbu politické strany.

Předložený text se zřetelně orientuje na představenou *top-down* opci v rozhodnutí, jakou charakteristiku vztahů mezi politickými stranami si vybírá pro své zkoumání. Snaží se dimenze politického konfliktu v rámci českého stranického systému představit skrze politicko(*policy*)-prostorovou perspektivu [Laver, Hunt 1992; Benoit, Laver 2006].² Její základní předpoklad je následující: Politický prostor je místem, ve kterém se nacházejí témata, aktéři a konflikty, které/kteří jsou v daném stranickém systému latentně či manifestně přítomné/í. Jejich vzájemná vzdálenost, intenzita, se kterou jsou přítomná témata prosazována, popř. jejich „okamžitá důležitost“ či naléhavost (*salience*), a/nebo očekávaný vývoj politik v dané oblasti či tématu, jsou pak faktory,³ které umožňují zkoumat interakce (a je-

² Hned na úvod je potřeba učinit důležitou poznámku k základnímu, avšak zároveň i poněkud ambivalentnímu, konceptu „politického prostoru“, který v textu užíváme jako synonymum jinak též akademicky velmi frekventovaného termínu „*policy* prostor“. Ten je v tomto textu používán výhradně v souvislosti s relační analýzou pozic politických aktérů v politických tématech. Není naopak spojen s (volebně) geografickými aspekty politického procesu, jako v některých pracích [např. Kouba 2007] zabývajících se analýzami, v jejichž středu „prostor“ stojí rovněž.

³ Každý z faktorů navíc představuje jednu možnou větev zkoumání vztahů mezi aktéry, kteří jsou v politickém prostoru přítomní. Prvním přístupem je posuzování relativních vzdáleností mezi jednotlivými aktéry v duchu tradice Anthonyho Downse. Tento přístup se ale stal terčem poměrně časté kritiky, neboť nedokázal postihnout dynamiku vztahů, které jsou v politickém prostoru mezi jednotlivými aktéry budovány, a témat, která jsou jimi nastolována. Předpokládal totiž, že konkrétní volba vychází pouze z posouzení blízkosti mezi voličem a kandidátem v jednotlivých tématech. Dynamika vztahů může být nahlížena pomocí analýzy směru vývoje politik [tzv. *directional model*; viz Matthews 1979; Rabinowitz, MacDonald 1989; srov. Merrill, Grofman 1999: 1–37], kdy voliči zvažují zejména „užitek“, který jim přinese posun v politice (resp. změna oproti statu quo), ke kterému podle nich dojde v případě zvolení daného kandidáta. Samotná blízkost pak nemusí být určujícím faktorem, který povede k volbě, neboť do rozhodování vstupuje i dynamický prvek intenzity prosazování tématu. Volič pak podle tohoto modelu zvolí mezi dvěma stejně vzdálenými kandidáty toho, jehož očekávaná politika přinese v daném tématu větší „užitek“. Struktura témat v politickém systému a jejich intenzita či důležitost je pak nahlížena optikou teorie tematického vlastnictví [*issue ownership*, viz Petrocik 1996], popř. tematické naléhavosti [*issue salience*, viz Bélanger, Meguid 2008; Wlezien 2005; Budge, Farlie 1983; Budge et al. 2001]. Tento přístup předpokládá, že strany si v průběhu času budují reputaci a (alespoň percipovanou) kompetenci v jednotlivých tématech či politikách. Pokud strana (dlouhodobě) dokáže řešit problémy v daném tématu ke spokojenosti voličů, přechází toto téma do jejího „vlastnictví“. Což znamená *de facto* vybudování vazby mezi jménem strany a určitým tématem (pokud se téma objeví např. v médiích, voličům se v ideálním případě asociuje konkrétní strana). Vlastněná témata pak mohou pomáhat voličům při jejich rozhodování – v případě, že je dané téma v jistou chvíli považováno

jich kvalitu) mezi jednotlivými aktéry, a to nejen mezi stranami jako takovými, ale i dalšími subjekty, které v daném systému působí (voliči, média). V našem textu se snažíme podat informaci o struktuře politického prostoru a umístění politických stran v něm. Naší ambicí naopak není například analýza intenzity prosazování parciálních témat, míry jejich vlastnictví politickými stranami ani směru vývoje politik.

V následujících částech textu stručně představujeme studium politického prostoru a na příkladech již provedených studií ukazujeme, že výzkumné techniky v tomto případě mimořádně silně ovlivňují povahu závěrů o jeho struktuře. Metodologicky text replikuje v rozhodujících ohledech studii mapující irský politický prostor a srovnávací studii politického prostoru 47 demokratických zemí [Benoit, Laver 2005, 2006]. Využívá doposud nepublikované sady dat: šetření expertů o politických pozicích českých parlamentních politických stran z konce roku 2008. Snaží se zodpovědět následující výzkumné otázky: Jaká je struktura a podoba českého politického prostoru a jak se mění? Jsou závěry o povaze českého politického prostoru ovlivněny dvěma odlišnými technikami mapování politického prostoru (jedné založené na konceptu levice a pravice, druhé na konceptu tematických dimenzí)? Jak s mapou politického prostoru dále pracovat?

2. Výzkum dimenzionální struktury politického prostoru

Výzkum politického prostoru má poměrně dlouhou tradici – sahá až do konce 20. let 20. století, kdy ekonom Harold Hotelling publikoval svůj text „Stability in Competition“ [Hotelling 1929]. Řeší zde model obchodního soupeření mezi firmami. Pozornost věnuje zejména vztahu mechanismu nastavení ideální ceny produktu a umístění obchodu tak (dostupnost pro zákazníka), aby byl atraktivní pro zákazníka a přinášel zisk pro prodejce. Ve své argumentaci pak používá velmi inovativních nástrojů, včetně prostorového modelování. Ke skutečnému rozvoji teorie (v souvislosti s výzkumem chování politických stran a voličů) avšak došlo až poté, co Anthony Downs [1957] představil svůj model voličského chování a zpopularizoval koncept mediánového voliče. V průběhu druhé poloviny 20. století pak probíhal teoretický rozvoj disciplíny [zejména Enelow, Hinich 1984, 1990], který ovšem nebyl doprovázen empirickým rozpracováním, zejména z důvodu nedostatku kvalitních a vzájemně kompatibilních dat. Dílčí studie [Çarkoğlu, Hinich 2001; Dow 2001] pracují většinou s daty získanými od jednoho typu aktérů (tedy např. s daty získanými od voličů, kdy voliči označovali své

za důležité, získává jeho vlastník výhodu před ostatními. Strany tak mezi sebou soutěží i o nastolování agendy, zejména pak v získávání prostoru pro vlastněná témata, která tak činí důležitými či důležitějšími pro voliče. Volič proto zvažuje nejenom vzdálenost mezi svým postojem a pozicí strany, ale i reputaci strany v daném tématu. A pokud není strana, která je mu relačně nejbližší, v daném tématu důvěryhodná, může se uchýlit k volbě jiné strany, která jeho důvěru má.

pozice v daných tématech a zároveň pozice stran; do hodnocení stran se tak mohly promítat „předsudky“ voličů o stranách).

Za přelomové období lze považovat počátek našeho století, kdy vznikají práce kombinující při analýze prostorová data voličů i politických stran [Budge et al. 2001; Benoit, Laver 2005, 2006; Schofield, Sened 2006]. Je přitom typické, že na sebe reagují, a to zejména v oblastech diskuse o epistemologii politického prostoru a metodologii jeho výzkumu, který se tak rapidně posouvá kupředu a rozšiřuje substantivní zájem na doposud opomíjené a analyticky obtížně uchopitelné politické útvary, jako je EU [McElroy, Benoit 2007]. Přesto lze usuzovat, že empirický výzkum prostorových pozic se pohybuje někde mezi explorací a deskripcí. Modely, jež si nárokují vysokou explanační kapacitu [Schofield, Sened 2006], nejsou totiž soustavně empiricky testovány a naopak autoři, disponující solidní datovou základnou [Benoit, Laver 2006], jsou k vytvoření obecné teorie politického prostoru skeptičtí a ani se o ni příliš nesnaží.

Zkoumání politického prostoru, v jehož centru jsou politické strany, je zároveň pozoruhodné tím, že konkrétní výzkumné projekty nutí výzkumníky k celé řadě často velmi obtížných rozhodnutí. Podle Benoita a Lavera souvisí tato okolnost s rozsahem a obsahem teoretických předpokladů o dimenzionalitě zkoumaného politického prostoru, který si výzkumníci do analýzy přináší a který se v jednotlivých výzkumech výrazně liší. Z nich pak povstávají konkrétní volby o způsobu analýzy (stranicko-)politického prostoru, kterých se nabízí celá řada. Většina studií, komentujících jejich použití [např. Benoit, Laver 2006: zejm. 56–77; Havlík 2008], se shoduje v tom, že každý z nich má svá slabá a silná místa, která nyní při jejich přehledu shrneme na příkladu našeho výzkumného pole – politického prostoru, v němž se pohybují české politické strany na národní úrovni.

Prvním z nich jsou reprezentativní šetření voličů. Z hlediska výzkumu dimenzionality lze rozeznat dva typy těchto výzkumů, z nichž první měří postoje voličů politických stran k tématům, u nichž se předpokládá, že by z nich mohly být extrahovány širší dimenze politického konfliktu. Druhý ze způsobů po voličích žádá, aby hodnotili postoje politických stran k těmto tématům. V českém prostředí se první cestou vydali například Miroslav Novák a Klára Vlachová [Novák, Vlachová 2001], kteří nabídli mapu českého politického prostoru, sestavenou na základě šetření provedeného v roce 1999. Tento postup, v jehož jádru stojí ideální body voličů ohledně přijímaných politik, umožnil popsat sociální bázi stranického štěpení i jeho dimenzionalitu. Jeho užitečnost vynikne v případě, pokud existují srovnatelná data o politických stranách. Pokus o inferenci dimenzionální struktury stranicko-politického prostoru z tohoto typu dat, který provedla i zmíněná studie, lze ovšem z našeho hlediska považovat za sporný, neboť předpokládá jednosměrný (*bottom-up*) charakter formování politického prostoru, v němž jsou preference voličů dokonale přeloženy do pozic politických stran, což je předpoklad, se kterým se v tomto textu zřetelně rozcházíme. Závažným problémem druhého typu výzkumu, na který upozorňují Benoit a Laver [Benoit, Laver 2006: 60–63], je nutnost hledat poměrně bolestný kompromis mezi

definováním poměrně nízkého počtu tematických dimenzí (často pouze jediné, syntetické, levoprávé) a situací, kdy je při šetření s vysokou apriorní dimenzionální tematikou od respondentů vyžadována informace, jíž nedisponují.

Druhou skupinou zjišťovacích technik jsou rozhovory se stranickými elitami, případně s příznivci nebo voliči politických stran. Na členskou základnu a voliče politických stran lze vztáhnout podobné námitky jako na předchozí typ zjišťování. Výzkumy úzkých stranických elit, provedené v ČR [např. Havlík, Vykoupilová 2008], si s jedinou výjimkou [viz Linek 2008] prozatím nekladly za cíl zmapovat celý, potenciálně vícedimenzionální, politický prostor, ale omezily se pouze na některou z jeho dimenzí. Mezi klíčové problémy tohoto typu výzkumu, které zmiňuje námi citovaná studie Benoita a Lavera i další práce [např. Scully, Farrell 2003], patří dostupnost respondentů a upřímnost jejich výpovědí.

Třetí, velmi často využívanou, skupinu analýz s potenciálem identifikovat strukturu politického prostoru představuje studium dokumentů, v případě stranické politiky zejména stranických programů. Studium programů lze provádět jak manuálním kódováním [Budge et al. 2001], tak i pomocí softwaru [Laver, Benoit, Garry 2003]. O obou typech získávání dat o struktuře politického prostoru se rozvinula poměrně polarizovaná diskuse [Budge 2000; Benoit, Laver 2007a, b; Budge, Pennings 2007], jejímž výsledkem bylo velmi podrobné prozkoumání a také zpochybnění obou postupů jako reliabilních nástrojů pro měření pozic politických aktérů a vzdálenosti mezi nimi. První metodou, kterou lze k obsahové analýze stranických dokumentů přistupovat, je užití metodiky skupiny *Comparative Manifesto Project* (CMP; dříve *Manifesto Research Group*, MRG [např. Budge et al. 2001], v českém prostředí metodu představila Zdenka Mansfeldová [2003]). Metoda je založena na kódování vět, resp. smysluplných větných celků (část věty, slovní spojení, část souvětí) podle standardizované kódovací knihy [např. Volkens 2005]. Ta je tvořena celkem 56 kategoriemi, které jsou členěny do celkem sedmi tematických skupin⁴ a které je v případě potřeby možné dále dělit do subkategorií, jež jsou specifické pro určitý region.⁵ Každá z vět, resp. smysluplných větných celků, je pak výzkumníkem přiřazována k právě jedné z kategorií.⁶ Přiřazování ke kategoriím probíhá zcela v režii daného výzkumníka, a záleží tak tedy jen a pouze na něm, ke které kategorii kódovanou jednotku přiřadí. Problém nastává jednak u nejednoznačnosti některých kódovaných vět (v takovém případě se kóduje „podle citu“ výzkumníka a podle kontextu, ve kterém se věta nachází) a jednak v příliš velké obsahové blízkosti některých kódovacích kategorií.⁷ Právě tato sku-

⁴ Jde o následující balíky témat: vnější vztahy, svoboda a demokracie, politický systém, ekonomika, prosperita (sociální péče) a kvalita života, uspořádání společnosti, sociální skupiny.

⁵ Většina z nich byla vytvořena pro potřeby kódování programů z prostoru střední a východní Evropy.

⁶ V případě, že věta či smysluplný celek žádnou takovou informaci neobsahuje, je toto kódováno jako nadbytečný obsah (tedy jako 57. kategorie bez obsahu), který má vyplnit hluchá místa programu (tedy taková, která nevyjadřují žádné politické postoje).

⁷ Některé kategorie jsou naprosto jednoznačné – např. kategorie týkající se ochrany život-

tečnost – *de facto* absolutní arbitrárnost přiřazování – je kritizována a poskytuje prostor ke zpochybňování reliability celého kódovacího procesu, a tedy i analýzy stranických dokumentů. Při experimentálním kódování stranických dokumentů totiž byla zaznamenána jen malá shoda mezi různými výzkumníky, kteří kódovali stejný text [Mikhaylov, Laver, Benoit 2008].

Jediná nám známá neasistovaná analýza politických programů českých parlamentních stran pomocí softwaru *Wordscores* [Švancara 2007], zabývající se zkoumáním jejich pozic v předvolební kampani v roce 2006 v oblasti fiskální politiky a vztahu k soukromému vlastnictví, pak ukázala, že použití *Wordscores* na politické texty v jazycích se specifickým tvaroslovím (tedy i v češtině) prozatím naráží na nepřekonatelné obtíže.

Další možností, poskytující vhled do dimenzionality politického prostoru, je rozbor behaviorálních aspektů politických stran, nejčastěji legislativního hlasování jejich zákonodárců. Tento způsob analýzy, v českém prostředí reprezentovaný internetovým projektem *Koho volit*,⁸ umožňuje sice teoreticky využití technik pro redukci multidimenzionálních škál, představených dále v tomto textu, avšak prakticky představuje poměrně hrubý nástroj, v multipartismech s vyšší stranickou disciplínou schopný zachytit zejména vzdálenosti mezi vládním kabinetem a opozicí. Opomíjí navíc politická témata, která jsou v politickém prostoru přítomna, ale nestávají se předmětem parlamentního hlasování.

Poslední z nabízejících se možností, se kterou pracuje i tato studie, je výzkum pozic politických stran prostřednictvím expertního surveye. Benoit a Laver, kteří jsou jeho zjevnými proponenty, ho považují za standardní nástroj sběru dat při řešení výzkumných otázek, v nichž vystupují proměnné, které nejsou přístupné přímému měření. Sadu nástrojů, pomocí kterých lze měřit validitu tohoto postupu, nabídl Steenbergen a Marks [Steenbergen, Marks 2007], kteří ji zároveň otestovali na datech, v nichž se experti vyjadřovali k pozicím politických stran k evropské integraci. Výsledkem bylo konstatování velmi vysoké spolehlivosti měřicího nástroje. Expertní survey narozdíl od reprezentativních šetření na voličích umožňuje, aby byl do výzkumu apriorně zaveden buďto výzkumníky [Benoit, Laver 2006; tato studie], nebo oslovenými experty [Inglehart, Huber 1995] prakticky libovolný počet politicky naléhavých témat a sledovány postoje politických stran v nich, přičemž upřímnost výpovědí zkoumaných je vysoká. Kritici přístupu upozorňují, že celá technika je založena na problematickém předpokladu sdílení společných významů jednotlivých politických dimenzí experty. Tato okolnost bývá nejčastěji demonstrována na výzkumu dimenze „pravice-levice“, jejíž subjektivní význam je v různých politických jednotkách odlišný, což je velmi špatnou zprávou zejména pro mezinárodní srovnávací výzkum. Zmíněnou námitku lze oslabit, pokud jsou namísto „syntetické“ dimenze pravice-levice zkou-

ního prostředí – jiné (typicky např. kategorie vztahující se k ekonomice) se mohou částečně překrývat. Některé kódovací kategorie jsou pak reliabilnější než jiné [Mikhaylov, Laver, Benoit 2008: 34].

⁸ Webová stránka: <http://kohovolit.eu>, navštíveno 23. 1. 2010.

mány dimenze s jednoznačněji definovaným obsahem (jako například vztah stran k podobě fiskální politiky). Ještě méně palčivý je problém v jednopřípadových studiích, v nichž lze předpokládat, že oslovení experti tvoří více či méně spojitě epistemické společenství, charakterizované základní shodou o konceptech spolu-vytvářejících jejich každodennost.

Co ale vlastně expertní survey přesně měří? Benoit a Laver, zjevní propONENTI realistické epistemologie a ontologie, vychází z představy reálně existujících stranických pozic a politického prostoru jako souhrnu všech těchto pozic všech stran. Jejich epistemickým předpokladem zároveň je, že ani jedna z obou proměnných (pozice strany ani podoba politického prostoru) nemůže být měřena přímo. Úkolem expertního surveye pak v tomto kontextu není charakteristika *postojů populace expertů k tomuto problému*, nýbrž právě *kvantitativní aproximace politických pozic stran* – nepozorovatelné, ale smysluplné (*directly unobservable yet meaningful*) proměnné. Apriorně definovaná sada politických témat předložená skupině expertů – specialistů na danou zemi – skýtá podle jejich názoru ve své agregované podobě při tomto odhadu značné výhody ve srovnání s aposteriorně konstruovanými hodnoceními politických pozic, vycházejícími typicky z hodnocení jednoho experta, mnohem více náchylnými k ovlivnění konjunkturnálními faktory a umožňujícími mnoho interpretací. I časté používání mínění expertů jako prostředku k ověření validity ostatních zde představených technik (například při analýze programů) podle nich ukazuje, že kolektivní mínění expertů, které v sobě zahrnuje obvykle hodnocení naprosté většiny aspektů konkrétní politiky dané strany,⁹ je nejlepší prostředek aproximace k reálné pozici strany. Sami ovšem přiznávají, že jde sice o nejlepší, avšak nadále pouze odhad politických pozic a politického prostoru.

3. Dimenzionální struktura politického prostoru v České republice

Výběr konkrétní techniky k mapování politického prostoru (expertního surveye) nám poskytl možnost replikovat výzkum Benoita a Lavera, který byl publikován v roce 2006, avšak data k němu byla sebrána v letech 2002–2003. Při naší replikaci výzkumu jsme se snažili evaluovat jednotlivá dílčí výzkumná rozhodnutí Benoita a Lavera a modifikovat je tam, kde a) se pro jednopřípadovou studii nabízel přesvědčivější postup, b) si je vynutil politický vývoj České republiky v letech 2003–2008 a c) rovněž tam, kde k tomu zavadávalo důvod hodnocení, které Benoit a Laver vystavili svému výzkumu zpětně.

⁹ Tento předpoklad zároveň jako nutnou podmínku pro mapování nevyžaduje, aby každý jednotlivý expert přikládal všem dílčím projevům politiky strany v daném tématu (například programu, artikulaci tématu stranickým lídrem nebo legislativnímu hlasování) stejnou váhu a byl o nich o všech stejně dobře informován – to se demonstruje až v kvantitativním skóre, získaném na základě kolektivního mínění expertů.

3.1. Data a metody

Kenneth Benoit a Michael Laver [Benoit, Laver 2006: zejm. 111–126, příloha B] zkoumali ČR v roce 2003 v rámci srovnávacího výzkumu struktury politického prostoru 47 demokratických zemí. V jeho rámci bylo osloveným expertům předloženo 13 politických témat,¹⁰ u nichž měli posoudit pozici 11 českých politických stran na dvacetistupňových kontinuu, uzavřených opozitními politickými pozicemi.¹¹ Strany byly narozdíl od pionýrského výzkumu v této oblasti [Laver, Hunt 1992] zkoumány jako celek, a dotazník tedy nerozlišoval mezi stranickými elitami a členskou základnou. U každého z témat rovněž měli experti, doporučení národní politologickou asociací, za úkol posoudit na dvacetistupňové škále jeho naléhavost pro každou z politických stran a v závěru dotazníku deklarovat své případné sympatie či antipatie ke zkoumaným subjektům. Návratnost dotazníku byla v českém případě 34 % (36 dotazníků ze 107 oslovených). Dílčí závěry o podobě českého politického prostoru prezentovali autoři v rámci širšího shrnutí obrazu politického prostoru v postkomunistických zemích, jiná samostatná studie, zabývající se výhradně Českou republikou, pokud je nám známo, dosud nevznikla.

Jak již jsme naznačili, předchozí výzkum jsme replikovali s drobnými modifikacemi. Nejdůležitější rozhodnutí představovalo v tomto kontextu rozhodnutí o počtu a obsahu zkoumaných témat. Ten jsme, inspirováni rozbořením obsahu ekonomické dimenze v postkomunistických zemích, který podávají Hloušek a Kopeček [Hloušek, Kopeček 2008: 524], oproti původnímu výzkumu výrazně navýšili způsobem, který ekonomickou politiku rozkládal na více komponent. Dělo se tak s cílem zahrnout jak témata, týkající se fiskální politiky, typická pro etablované demokracie, tak i témata, týkající se rozsahu soukromého vlastnictví, která Benoit a Laver použili v roce 2003 výhradně pro postkomunistické země, jakož i témata, která souvisela se způsobem reakce politických elit na nastupující hospodářskou krizi v době sběru dat. Podobně byla na více komponent rozložena zahraniční politika. V případě evropské integrace nahrazoval původní otázku na přistoupení ČR k EU postoji politických stran na její další rozšiřování a prohlubování jejího fungování a do výzkumu byla rovněž zahrnuta témata, související se sociálním liberalismem a postmaterialismem (viz tabulku 1). Jednotlivá témata

¹⁰ Zvolena byla následující témata: přistoupení k EU, privatizace, fiskální politika, vlastnictví půdy cizinci, role náboženství v politice, národní zájmy, vyrovnání s komunistickou minulostí, decentralizace, svoboda médií, životní prostředí, náboženství, město vs. venkov, sociální liberalismus vs. sociální konzervatismus a zařazení strany na levoprávním kontinuu.

¹¹ Konkrétně šlo o následující subjekty: Česká strana sociálně demokratická, Občanská demokratická strana, Komunistická strana Čech a Moravy, Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová, Unie svobody – Demokratická unie, Strana zelených, Sdružení nezávislých kandidátů, Moravská demokratická strana, Strana za životní jistoty, Republikáni Miroslava Sládka a strana označená v přehledu Lavera a Benoita jako „Národní konzervativní liga“ s poznámkou o jejím ilegálním působení.

Tabulka 1. Výzkumná témata, zahrnutá do expertního dotazování

Tematické oblasti	Dílčí témata
Ekonomika	Daně, vlastnictví průmyslových podniků, regulace trhu, zdravotní reformy, deficity veřejných rozpočtů, podpora podnikání, rovná daň, přerozdělování
Zahraniční politika + EU	Rozšiřování EU, prohlubování EU, vztah k USA, vztah k Rusku, národní zájem
Sociální liberalismus	Sociálně liberální hodnoty (jako dekriminlizace marihuany či sňatky osob stejného pohlaví), imigranti, trestání kriminality
Postmaterialismus	Decentralizace, jaderná energie, ochrana životního prostředí, právo na informace
Ostatní	Město vs. venkov, pravice vs. levice, vyrovnání s komunistickou minulostí

Zdroj: autoři.

byla prezentována pomocí opozitních dvojic výroků (viz přílohu 1 pro přesné znění výroků), uzavírajících dvacetibodové kontinuum, jejich orientace i pořadí byly v baterii znáhodněny.

Výzkum byl naopak omezen z hlediska zkoumaných stranických subjektů a zahrnuty do něj byly pouze strany, které k datu výzkumu disponovaly zastoupením v dolní komoře parlamentu, tj. celkem pět stran.¹² Rovněž naléhavost témat nebyla posuzována všemi experty, ale pouze autory výzkumu při vytváření výzkumné baterie. Výzkum Benoita a Lavera prokázal, že rozdíly v naléhavosti mezi jednotlivými tématy jsou poměrně malé¹³ a zvětšují se pouze mezi jednotlivými stranami. Vzhledem k tomu, že naším cílem bylo studium pole, a nikoliv např. mezistátní srovnání politických stran z příbuzných stranických rodin, rozhodli jsme se tuto položku, efektivně zdvojnásobující délku dotazníku, vypustit. Odstraněna byla rovněž otázka na sympatie expertů ke zkoumaným stranickým subjektům poté, co studie Benoita a Lavera ukázala, že riziko možné chyby měření, vyvolané tímto účinkem, je velmi malé až žádné [srov. Benoit, Laver 2006:

¹² Hlavním důvodem byl předpoklad nedostatečné programatické strukturace menších subjektů typu SNK, pro něž je hlavní institucionální arénou substátní úroveň politiky. Benoit a Laver při svém rozhodnutí zahrnout všechny strany, které ve všeobecných volbách získaly alespoň 1 % hlasů, poznamenávají, že i malá strana může zásadním způsobem ovlivnit v určitém politickém tématu pozice ostatních stran. S tím souhlasíme, podle našeho názoru se však tyto pozice vyjeví bez ohledu na to, zda je *agens* do výzkumu zařazen, či nikoliv.

¹³ V roce 2003 se důležitost všech témat pohybovala na dvacetistupňové škále v intervalu 10,3–14,3, naléhavější bylo jen téma přistoupení k EU, které již nebylo do výzkumu zahrnuto.

90–92]. Sběr dat proběhl na podzim 2008. Osloveno bylo celkem 64 expertů, přičemž klíč jejich výběru byl o něco rigoróznější než v případě původní studie.¹⁴ Návratnost dotazníku byla 33 % (21 případů).

Poté, co jsme sesbírali nová data, kopíroval náš výzkumný postup práci s daty sebranými v roce 2003. Prvním krokem byla snaha o lepší porozumění vztahu mezi jednotlivými proměnnými a objevení latentních proměnných – jednotlivých dimenzí politického prostoru, za využití explorační faktorové analýzy. Základní jednotkou analýzy byla sada hodnocení politických pozic jednotlivých stran experty ($N = 105$).¹⁵ Do modelu jsme v prvním kroku zařadili všechna substantivní témata z našeho výzkumu (celkem 22 položek) a poté se ho snažili dále vylepšovat pomocí typických postupů faktorové analýzy, jako je odstranění položek s nejnižší komunalitou či těch, které měří několik faktorů současně. Výsledek diskutujeme v další sekci.

Další operaci v rámci mapování politického prostoru, do značné míry nezávislou na předchozí, bylo zkoumání toho, jaký je v rámci kolektivního myšlení expertů vztah mezi levoppravou dimenzí a substantivními tématy, zkoumanými už v první části. Epistemické ospravedlnění pro tento druh měření přinášíme společně s prezentací výsledků. Jednotkou analýzy byla opět sada politických pozic jednotlivých stran experty. Vzhledem k poměrně malému počtu případů jsme pro OLS regresi zvolili metodu ENTER s pěti prediktory, které byly využity již v roce 2003 Benoitem a Laverem.¹⁶ Výsledek porovnáváme se stavem z roku 2003 a interpretujeme ho v širším kontextu chápání syntetické dimenze pravice-levice.

¹⁴ Pro zařazení do panelu bylo třeba splnit následující tři kritéria: 1. akademické působení na české veřejné vysoké škole nebo AV, aktivní v době sběru dat, v 2. v oboru politologie, politické sociologie, mezinárodních vztahů nebo evropských studií s 3. dokončeným postgraduálním vzděláním (titul Ph.D.). Z oslovených bylo 25 expertů afiliováno na brněnských politologických pracovištích, 23 na pražských a zbylých 16 tvořili akademici z Olomouce, Plzně a Hradce Králové. Byli osloveni všichni akademici, které příslušné instituce uváděly na svých webových stránkách jako kmenové zaměstnance. Akademici, afiliování zároveň na více pracovištích, byli pochopitelně osloveni pouze jednou. Naš soubor se tak pravděpodobně blíží censu, podobně jako Benoit a Laver však na jeho bližší charakteristiku i charakteristiku souboru respondentů rezignujeme z důvodu, který již byl diskutován: cílem není měřit postoje politologů k politickému prostoru, ale prostřednictvím jejich výpovědí získat co nejlepší odhad politických pozic stran. Z tohoto hlediska nepovažují námi citovaní autoři za důležitou podmínku např. ideologickou pestrost respondentů, ale pouze to, aby případná sympatie či antipatie k jednotlivým politickým stranám systematicky nezkrášlovala odhad pozic těchto stran, což jak ukázal jejich výzkum, se s výjimkou stran, radících se ke krajní pravici, neděje.

¹⁵ Data byla do analýzy vkládána metodou Listwise, několik chybějících hodnot u dílčích proměnných způsobilo, že v případě redukce dimenzionality bylo $N = 100$. Při následném výzkumu substantivního významu pravice a levice, do kterého bylo zahrnuto méně proměnných, bylo $N = 104$.

¹⁶ Ze způsobu, jakým tento krok svého výzkumu reportují Benoit a Laver, není zcela zřejmé, zda byla pro jejich regresní analýzu použita metoda ENTER nebo STEPWISE.

Posledním krokem v mapování českého politického prostoru bylo vytvoření 2D mapy českého politického prostoru a její srovnání s podobou politického prostoru z roku 2003 [Benoit, Laver 2006: příloha B]. Tato část navázala na redukci dimenzionality, provedenou v prvním kroku výzkumu. Vytvořili jsme dvě aditivní škály, obsahující ekonomická (sedm položek) a sociálně-liberální (tři položky, viz příloha 1) témata z expertního šetření s velmi uspokojivou vnitřní konzistencí ($\alpha = 0,93$ a $\alpha = 0,75$), orientovali všechny položky v nich stejným směrem a vypočítali průměrná skóre stran v nich. Na tomto základě jsme umístili strany do mapy politického prostoru, v němž jedna z os odpovídala ekonomické, zatímco druhá sociální politice. Mapu jsme dále upravili do podoby, která umožňuje navrhnout závěry o podobě interakcí mezi politickými stranami. Závěrem pak diskutujeme podobu samotné prostorové mapy, její smysl a její další využití.

3.2. Dimenzionální struktura českého politického prostoru

Jak poznamenávají Benoit a Laver [Benoit, Laver 2006: 110–111], je zbytečné přistupovat k analýze politického prostoru s neodůvodněnými teoretickými očekáváními o konkrétním počtu politických dimenzí a struktuře politických témat, z nichž jsou složeny, neboť nic jako „univerzální struktura“ politického prostoru neexistuje. V tomto textu proto tvoří referenční bod výhradně dřívější zjištění o struktuře českého politického prostoru [Novák, Vlachová 2001; Benoit, Laver 2006; Hloušek, Kopeček 2008], z nichž pouze zahraniční studie využívá srovnatelnou metodologii. Zbýlé dvě práce se víceméně shodují v tom, že struktura českého politického prostoru je dvoudimenzionální, přičemž povaha hlavní dimenze konfliktu je ekonomická,¹⁷ zatímco v rámci druhé (méně významné) dimenze se na sebe v poměrně dokonalém překryvu navrstvuje více dílčích dimenzí, v nichž jeden z okrajů kontinua představuje sociální liberalismus.¹⁸

Český politický prostor lze i po námi provedené redukci dimenzionality považovat za vícedimenzionální (tabulka 2), byť s poznámkou, že první z faktorů vysvětluje zřetelně (skoro trojnásobně) více variance v *policy* pozicích politických stran než druhý. Povaha nejvýznamnější komponenty je přitom z hlediska dílčích témat složená, neboť obsahuje jak všechna ekonomická témata, vlastní zavedeným i novým demokraciím, tak i témata, spojená s dědictvím minulého režimu, a to nejen retrospektivně, nýbrž i prospektivně (vyrovnání se s minulostí a současný vztah ke dvěma hlavními aktérům studené války) a o něco slaběji, avšak stále výrazně, k němu přispívají ještě další dvě témata (regulace masmédií

¹⁷ U Nováka a Vlachové vymezená na kontinuu „Ekonomický populismus vs. tržní liberalismus“, u Hlouška a Kopečka jako „socioekonomické štěpení“, bez jasně definovaných krajních bodů, uzavírajících kontinuum.

¹⁸ „Náboženství a morálka vs. sekularismus a tolerance“ u Nováka a Vlachové a „liberalismus vs. státní, společenské a kulturní autoritářství“ u Hlouška a Kopečka, kteří též hovoří o „axiologické“ ose.

Tabulka 2. Dimenzionální struktura českého politického prostoru

Proměnná	Faktory				
	Ekonomická + minulost	Sociální liberalismus + postmate- rialismus:	Faktor 3:	Faktor 4:	Faktor 5:
Daně	,77	,26	,03	,25	,16
Sociální liberalismus	,14	,62	–,59	–,11	,03
Vlastnictví prům. podniků	,90	,18	,04	,05	,05
Prohlubování EU	,04	,65	,38	–,12	,35
Životní prostředí	–,17	,81	,19	–,07	–,23
Vyrovnění s minulostí	,87	–,02	–,32	–,08	,03
Nákup půdy cizinci	–,71	,06	,03	–,11	,22
Regulace masmédií	–,66	,35	–,18	,36	,08
Národní zájem	–,26	,70	,33	–,39	–,12
Město vs. venkov	,27	,02	,78	,26	,01
Vztah ČR k USA	,82	,36	–,03	,05	–,18
Decentralizace	–,51	,28	,11	,42	,22
Boj s kriminalitou	–,75	,23	–,32	,01	–,05
Rozšiřování EU	–,21	,34	–,17	–,25	,69
Imigranti	–,38	,71	–,21	,07	,05
Regulace trhu	,89	,12	–,05	,13	–,05
Zdravotnictví (reforma)	,89	,18	,09	,13	,15
Vztah ČR k Rusku	–,74	,04	,23	–,11	,21
Jaderná energetika	–,23	,72	,09	–,19	–,50
Deficity veřejných rozpočtů	,84	,10	–,17	–,16	–,04
Podnikání	,86	,13	–,01	–,11	–,05
Rovná daň	,84	,25	,02	,12	,08
Přerozdělování	,81	,20	,05	–,01	,27
Právo na informace	–,36	,39	–,16	68	–,12
	42	16	7	5	5
Vyčerpaná variance (%)	Eigen- value = 10,09	Eigen- value = 3,90	Eigen- value = 1,72	Eigen- value = 1,30	Eigen- value = 1,25

Zdroj: autoři na základě dat ze surveye expertů.

Poznámka: Faktorová analýza, metoda hlavních komponent, listwise, N = 100, eigenvalue = 1, vyčerpaná variance 75 %.

a nákup půdy cizinci). Druhý z faktorů pak v sobě kombinuje témata související se sociálním liberalismem s tématy, která bývají běžně ztotožňována s postmaterialismem. Další tři faktory pak již k celkové vyčerpané varianci přispívají poměrně málo – třetí z nich lze ztotožnit se štěpením město-venkov, přičemž za povšimnutí stojí, že i v této dimenzi se objevuje sociální liberalismus jako jediné téma s vyššími faktorovými zátěžemi ve více než jedné dimenzi. Další dvě pak tvoří izolovaná témata práva na informace a rozšiřování EU. Model jsme se snažili dále vylepšit odstraněním položek s nejnižšími komunalitami (nákup půdy a decentralizace), vysvětlená variance se však již zvětšila jen velmi mírně (ze 75 % na 77 %) a proměnné s vysokými faktorovými zátěžemi ani počet dimenzí se nezměnily.

Celkově lze považovat jednotlivé faktory za z velké části až překvapivě dobře ukotvené v teoriích konfliktních linií a korespondující se zde citovaným pracemi, analyzujícím českou situaci. Redukce dimenzionality podporuje zejména vícekrát prezentované úvahy V. Hlouška a L. Kopečka [Hloušek, Kopeček 2004, 2008] popisující proces, v rámci něhož se v ČR ustavila zcela dominantní ekonomická konfliktní linie, stejně jako jejich závěry o tom, že ani průnik SZ do systému neznamenal z hlediska struktury politického konfliktu výraznější změnu.

Porovnáme-li aktuální zjištění ohledně dimenzionální struktury politického prostoru s daty Benoita a Lavera z roku 2003 (příloha 2a), je možné konstatovat její značnou stabilitu. I zde hlavní faktor zahrnoval ekonomická témata, společně s tématem vyrovnání se s minulostí a nákupem půdy cizinci, vyčerpával však méně variance (33 %). Podobně druhý z faktorů (19,5 % vysvětlené variance) v sobě kombinoval část témat sociálního liberalismu s postmaterialistickými tématy a přistoupením k EU, ke třetímu (14,5 %) pak nejvíce přispívaly sociálně liberální politiky a téma stranické reprezentace městských vs. venkovských zájmů. Kitscheltovo očekávání o možnosti stran aktivně v čase proměňovat množství a obsah konfliktních linií tak lze v českém případě při srovnání obou šetření prozatím považovat za nenaplněné.

Při porovnání s dalšími zeměmi ze vzorku z roku 2003 není český případ nijak výjimečný z hlediska počtu dimenzí, poměru vysvětlené variance mezi nimi ani celkové vyčerpané variance. Velmi podobný vzorec, s jednou zřetelně robustnější dimenzí a několika dalšími, méně významnými, nalézají oba autoři v několika západoevropských zemích (Norsko, Island, Nizozemí, Itálie, Severní Irsko) a v Maďarsku. Poněkud odlišná již je situace z hlediska vnitřní struktury hlavní dimenze. Ve všech zmíněných západoevropských případech je povaha dominantní *policy* dimenze čistě ekonomická, zatímco v Maďarsku byl její charakter naopak složený z celé řady témat, mezi nimiž ovšem chyběla fiskální politika. Český případ je také poměrně neobvyklý překrytím a navrstvením dvou oblastí (ekonomika a komunistické dědictví), které v analýze dimenzionálního prostoru dalších postkomunistických zemí obvykle vystupují v rámci oddělených dimenzí a často se dokonce překrývají. Tento závěr považujeme, společně s potvrzením značné stability dimenzionální struktury českého politického prostoru, za hlavní výstup právě představené části výzkumu.

3.3. Dimenzionální struktura českého politického prostoru a „levoprávé“ kontinuum

V předchozí části textu jsme představili vícedimenzionální strukturu českého politického prostoru. Mnohem častějším a širěji sdíleným reprezentantem prostorových vztahů mezi politickými stranami a/nebo voliči ovšem bývají jednodimenzionální modely, umisťující aktéry v prostoru kontinua, ohraničeného (krajní) levicí a (krajní) pravicí [Krejčí 1994; Vlachová, Matějů 1998; Kreidl, Vlachová 1999; Vinopal 2006]. My se pokusíme zodpovědět otázku, jaký je vztah námi sledovaných dimenzí k tomuto typu dimenzionální analýzy. Při naší analýze vyjdeme ze zjištění, potvrzeného zde replikovaným výzkumem Benoita a Lavera, že obsah pojmů pravice a levice mimořádně závisí nejen na kontextu, v němž jsou využity, ale i na konkrétním výzkumníkovi. Může se lišit nejen mezi politickými jednotkami, ale i v rámci jedné jednotky v čase a dokonce i v rámci jedné jednotky v jednom čase ve výzkumech, prováděných různými výzkumníky,¹⁹ což značně snižuje možnosti mezistátního srovnávání. Využití konceptu v jednopřípadových studiích ale – z tohoto důvodu – výrazněji omezeno není.

My v tomto textu obsah levoprávé dimenze nespojujeme apriorně s konkrétní substantivní dimenzí, nýbrž se ho snažíme porovnat až na základě korelace syntetické „levoprávé“ škály s odhadnutou pozicí stran v tématech, která pro Benoit a Lavera představovala ve srovnávacím kontextu silnější vysvětlující faktory významu pojmů pravice a levice v jednotlivých zemích. Tuto škálu jsme získali, když jsme v našem výzkumu požádali experty, aby umístili politické strany na dvacetistupňové „obecné“ škále levice-pravice, pokud „vezmou do úvahy všechny aspekty jejich politiky“. Zároveň ovšem přiznáváme, že se v této otázce nepohybujeme v akademickém vakuu – pro české prostředí existuje řada prací [Novák 1999; Hloušek, Kopeček 2004: 95] ztotožňujících pojmy pravice-levice výhradně s konfliktem o podobu ekonomické transformace a později ekonomické politiky.

Při úvahách o tom, jaká témata by měla vstoupit do regresní analýzy jako nezávislé proměnné, upozornili Benoit a Laver v první řadě na ekonomická témata a téma sociálního liberalismu. Pravolevá dimenze bývá experty často ztotožňována se „socioekonomickou“ dimenzí, což naznačuje, že pozice zkoumaných aktérů v ekonomických a sociálních tématech by měla představovat dobrý prediktor pro jejich zařazení na pravolevém kontinuu. Tento trend byl Benoitem a Laverem na vzorku 47 zemí v roce 2003 obecně potvrzen, byť způsob, jakým obě (potenciální) substantivní dimenze přispívaly k chápání pojmů pravice a levice, se v jednotlivých zemích výrazně lišil. Zatímco na Kypru či na Ukrajině byla v tomto ohledu jednoznačně dominantní ekonomická dimenze, v Turecku či Japonsku přisuzovali experti při přiřazování politických stran na kontinuu pravice-levice ekonomickým tématům jejich politiky ve srovnání se sociálními pouze zanedbatelný vliv.

¹⁹ Například Gabel a Huber [2000] automaticky udělují levoprávé dimenzi obsah podle té latentní proměnné/dimenze vzniklé v procesu redukce substantivních témat, která vyčerpává nejvíce variance.

Tabulka 3. Regresní model, vysvětlující zařazení stran na levoprávní škále experty na základě umístění stejných stran na substantivních policy škálách (rok 2008)

Proměnná / očekávaný směr vztahu	B	Standardní chyba	Standardizovaný Beta koeficient	Významnost
Konstanta	-0,43	0,28		0,14
Ekonomické				
Daně (+)	0,33	0,06	0,33	0,00
Soukromý majetek (+)	0,30	0,08	0,31	0,00
Vyrovnaní s minulostí (+)	0,30	0,06	0,37	0,00
Životní prostředí (+)	0,05	0,05	0,04	0,64
Sociální liberalismus (+)	-0,02	0,06	-0,03	0,44

Zdroj: autoři na základě dat ze surveye expertů.

Poznámka: $R^2 = 0,794$, adjustované $R^2 = 0,783$. Lineární OLS regrese, Metoda ENTER, $N = 104$.

Další proměnnou s potenciálem proměnit význam pravice a levice bylo životní prostředí. Zvyšující se význam tohoto tématu ve stranické politice doložila řada studií [Inglehart 1997; Carter 2001], při zkoumání dimenzionality navíc v řadě zemí dosahovala v roce 2003 tato proměnná vysokých faktorových hodnot ve společné dimenzi s ekonomickou politikou. V řadě západoevropských zemí výzkum pak skutečně potvrdil úzkou asociaci této proměnné s pravolevou škálou. A konečně poslední proměnnou, která byla v roce 2003 zahrnuta speciálně v postkomunistických zemích, bylo vyrovnaní s dědictvím komunismu. Tato dimenze v postkomunistických zemích vykazovala vysokou faktorovou zátěž a tehdejší výzkum ukázal, že postoj k bývalým komunistům je v některých zemích (Bulharsko, Polsko, Slovinsko) důležitým definičním kritériem pro příslušnost k politické levici či pravici, zatímco v jiných (Moldávie, Slovensko) nikoliv.

My jsme tak do výzkumu zahrnuli pět proměnných, odpovídajících čtyřem zde představeným dimenzím s potenciálem ovlivňovat chápání politické levice a pravice. V ekonomické dimenzi jsme vybrali jak téma v roce 2003 klíčové pro postkomunistické země – soukromý majetek, tak i téma daní, využitě pro zavedené demokracie, v ostatních třech dimenzích vždy po jedné položce (viz tabulku 3 a přílohu 1).

Následně provedená regresní analýza²⁰ ukázala jako proměnné, s nimiž češ-

²⁰ Tuto analýzu jsme jak pro rok 2008, tak i 2003 prováděli na datech, která nebyla vážena výsledkem stran ve volbách. Odlišujeme se zde od Benoita a Lavera, kteří v roce 2003

tí experti asociují své úvahy o politické levici a pravici, obě ekonomická témata a téma vyrovnání se s minulostí, zatímco témata životního prostředí a sociálního liberalismu nebyla z hlediska odhadu statisticky významná, přičemž sociální liberalismus byl dokonce asociován slabě negativně. Při srovnání s rokem 2003 (viz přílohu 2b), lze opět poukázat na značnou stabilitu tohoto ukazatele.

Můžeme tedy shrnout, že i v České republice lze dobře odhadnout umístění stran experty na obecné škále pravice-levice na základě umístění na substantivních *policy* škálách, které se koncentrují v rámci latentní proměnné z minulého oddílu, vyčerpávající nejvíce variance. Jako poněkud problematické však vnímáme označování této osy jako „socioekonomické“, neboť pozice stran v sociální oblasti jsou asociovány – alespoň v myslích expertů – s pozicemi na levoprávní ose pouze velmi slabě.²¹ V tomto bodu mínění skupiny expertů doplňuje a koriguje kvalitativněji pojaté studie [Hloušek, Kopeček 2004: 95], které spekulovaly o možném postupném navrstvení ekonomické a sociální dimenze v průběhu devadesátých let minulého století a možnosti ztotožnění obou s pravolevou osou. Právě představené mínění expertů z roku 2008 zároveň nenaznačuje, že by v prostoru (propojující se) Evropy docházelo ke sjednocení vnímání obsahu pravolevé škály, například skrze odbourání některých reziduálních témat komunistického dědictví. Právě naopak: nadále důrazně odkazuje k nutnosti zkoumat ho zvlášť v každém jednotlivém národním kontextu.

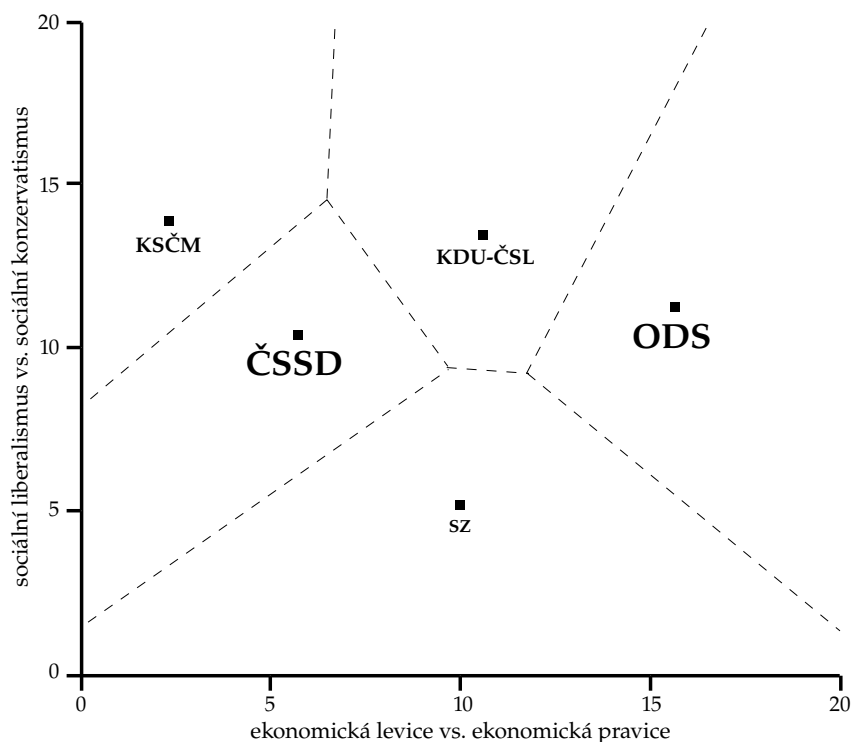
3.4. České politické strany v politickém prostoru

Předchozí provedená analýza dimenzionality vybízí k vytvoření dvoudimenzionálního modelu politického prostoru, co nejvíce vyčerpávajícím způsobem reprezentujícího dvě latentní proměnné s největší vyčerpanou variancí. Tento krok provedli i Benoit s Laverem, na rozdíl od nás s především komparativní ambicí, která je donutila ve všech zemích vybrat shodný obsah obou dimenzí, bez ohledu na dříve provedené kroky výzkumu. U nás tato volba vyjadřuje největší vyčerpanou varianci obou dimenzí ve faktorové analýze. V čem se naopak s předchozí prací shodujeme, je snaha více strukturovat mapu politického prostoru poté, co jsou do ní umístěny i politické strany, a rozdělit ji na „regiony“ – hegemonní území jednotlivých stran.

význam stran pro odhad substantivního významu dimenze pravice-levice vážili jejich výsledkem v bezprostředně předcházejících volbách. U Benoita a Lavera se však podle našeho názoru jedná o operaci víceméně vynucenou zahrnutím i několika marginálních neparlamentních stran.

²¹ Na datech z roku 2006 ukazuje Vinopal [2006], že témata sociálního liberalismu jsou se sociálním liberalismem velmi slabě asociována i v myslích českých voličů. Ekonomika se umístila výše, předběhla ji ovšem sociální témata a zejména (konkrétní) politická strana, kterou za hlavní dimenzi pravivosti, resp. levicovosti považovalo daleko nejvíce respondentů.

**Graf 1. České politické strany v politickém prostoru:
Ekonomická a sociálně liberální dimenze**



Zdroj: autoři na základě surveye expertů.

Poznámka: Politický prostor je rozdělen pomocí Voroného polygonů.

Vizualizace dat probíhá obvykle užitím Voroného diagramů²² (a/nebo Delaunayovy triangulace). Jejich pomocí dochází k poměrně snadné identifikaci hranic „výsotných území“ jednotlivých stran. V rámci vytyčených prostorů se pak nachází množiny všech teoretických bodů, které mají v daném prostoru blíže k ideálnímu bodu (ten je v našem případě totožný s pozicí strany) – diagramy tak odpovídají na otázku, kam až může teoreticky sahát „přitažlivost“ jednotlivých stran. To znamená, že tvar a rozsah „hegemonních stranických oblastí“ je určován vzájemnou pozicí a vzdáleností mezi nimi.

²² Cílem je nalézt území (polorovinu), do kterého spadá množina všech bodů, jež jsou relativně nejbližší jednomu konkrétnímu ideálnímu bodu. Tyto prostorové výseče jsou definovány průsečíky kolmic, které pólí spojnice sousedících bodů. Výsledná podoba takto rozděleného prostoru je tvořena průnikem n-polorovin a má tvar mnohoúhelníku.

Jak vypadá mapa politického prostoru v České republice, je patrné z grafu 1. Již při prvním pohledu je patrné, že český případ můžeme označit za globálně diferencovaný politický prostor, v němž každá strana „ovládala“ v roce 2008 dostatečně velké území: ODS oblast liberální i konzervativní pravice a pravého středu, KDU-ČSL oblast levého i pravého středu sociálně konzervativní části osy y, SZ oblast levého i pravého středu sociálně liberální části osy y, ČSSD oblast nalevo od středu uprostřed osy y a KSČM sociálně konzervativní prostor nalevo. Schéma rovněž zobrazuje bezprostřední interakční pole mezi stranami, tvořené hranicemi mezi jejich územími. Zde není situace symetrická: zatímco KSČM sousedí pouze se dvěma subjekty, KDU-ČSL má za sousedy všechny parlamentní strany.²³ Jak lze sledovat na příkladu dvojic KDU-ČSL vs. SZ a SZ vs. ODS, hranice mezi územími stran, a tedy ani interakční pole mezi nimi nejsou stejně dlouhé, což může dále ovlivňovat povahu politické soutěže mezi nimi.

Vzniklou mapu českého politického prostoru je možné srovnat se dvěma dalšími. První z nich pochází od Benoita a Lavera z roku 2003, a ačkoli vznikla za využití podobné metodologie, od naší mapy se dosti odlišuje, a to i v případě, pokud uvažujeme pozice stran v ní jako ordinální proměnné. V roce 2003 bylo pořadí stran na ekonomické ose KSČM-SZ-ČSSD-KDU-ODS, zatímco na sociálně liberální ose SZ-ČSSD-KSČM-ODS-KDU (srov. přílohu 2c).

Podobně – byť méně – se naše mapa odlišuje od kvalitativně provedeného mapování politického prostoru, vzhledem k situaci po volbách 2006 [Hloušek, Kopeček 2008]. Pořadí stran na ekonomické ose bylo KSČM-SZ-ČSSD-KDU-ODS, zatímco na axiologické ose SZ-ODS-KDU-ČSSD-KSČM.

Tyto dva příklady znázorňují dvě paradigmatické situace, při nichž je možné využít mapy politického prostoru. První z nich slouží pro srovnání vývoje politických pozic a politického prostoru v čase. Předpokladem námi citované studie z roku 2003 je, že pozice stran v politickém prostoru se v čase výrazně proměňují, přičemž pravidelné mapování politického prostoru představuje nejlepší způsob, jak tuto změnu odhalit. Druhý z nich představuje srovnání s prací, která rovněž pracuje s pozicemi stran, v níž jsou ovšem dimenze stanoveny *ad hoc* a strany v prostoru umístěny na základě rozhodnutí výzkumníků-autorů studie. V tomto případě lze chápat vědění, vzniklé na základě apriorního šetření expertů, jako vztažný bod [*benchmark* – Benoit, Laver 2006: 74–75], k němuž by se měly vyslovovat studie, přicházející s odlišným odhadem podoby politického prostoru. Jako referenční bod může mapa politického prostoru dále sloužit i pro práce, které operují s příbuznými koncepty, jako jsou například polarita či stranický formát [např. Strmiska 2007].

²³ Vzhledem k době, kdy byla sbírána data, nemohl diagram zachytit strany TOP 09 a Věci veřejné. Deklarovaná pozice TOP 09 jako sociálně konzervativní a ekonomicky pravicové strany by ji předurčovala k tomu, aby obsadila prostor mezi KDU-ČSL a ODS, a poněkud tak zmenšila *policy* území, které obě strany kontrolují. U Věcí veřejných se lze jen domnívat, jaké hodnocení by jí experti vystavili.

4. Závěr: Strany a voliči v politickém prostoru?

V předchozím textu jsme představili studium politického prostoru jako možnou součást zkoumání způsobů, pomocí kterých politické strany aktivně strukturují programatické opce s cílem upevnit vazby s voliči. Jeho využití se nabízí i v dalších kontextech, například při výzkumu volební i mezivolební stranické soutěže. Při příležitosti vytváření prostorového modelu českého politického prostoru jsme využili data z doposud nepublikovaného expertního šetření pozic českých politických stran. Námi vypracovaná mapa českého politického prostoru doplňuje dřívější studie, zabývající se počtem dimenzí konfliktu v ČR a jejich strukturou, a zároveň může potenciálně představovat referenční bod pro studie budoucí, které se jeví jako mimořádně žádoucí již z důvodu aktuálních proměn v rámci českého stranického spektra. Český politický prostor se demonstroval jako vnitřně diferencovaný, každá strana v něm disponovala dostatečně velkým výsekem, ve kterém byla schopná zachytávat voliče. Ukázala se přítomnost poměrně robustní konfliktní dimenze, v níž se překrývají ekonomická témata, typická pro nové i etablované demokracie s tématy-dědictvími předchozího režimu, orientací stran směrem k Východu, resp. Západu a několika dalšími dílčími oblastmi. Rovněž jsme ukázali, že právě tuto dimenzi je v současnosti vhodné používat pro odhad pozic českých politických stran na levoprávní škále, pokud je na počátku naší prostorovou volbou jednorozměrné zjednodušení, má-li toto zjednodušení být v souladu s tím, jak na celou problematiku nahlíží skupina expertů. Pokud ovšem přijmeme perspektivu „shora-dolů“ a na počátku našeho zkoumání jsou strany, a nikoliv voliči, odpadají některé praktické důvody, proč více substantivních dimenzí vůbec nahrazovat jedinou syntetickou levoprávou.

Text zároveň diskutoval možnosti a limity různých výzkumných designů při výzkumu politického prostoru. Je možné ho chápat jako poměrně jednoznačnou obhajobu využívání expertních šetření v případě, pokud jsou v centru zkoumání politické strany. Pro dílčí komponenty politického prostoru (jednotlivé dimenze, resp. analýzu jejich struktury) či jiné aktéry (než strany) se možností nabízí mnohem více. Právě tímto směrem je možné zaměřit další výzkumnou agendu. Nabízí se úvahy o tom, jakým způsobem porovnat odhady toho, jak vypadá politický prostor stran, s tím, jaký je politický prostor dalších aktérů, například voličů. Vytváření prostorových modelů, zahrnujících současně více typů aktérů, však provází řada problémů, jako jsou kompatibilita dat o různých aktérech v rovině časové i obsahové [Benoit, Laver 2005], či jejich odlišná postojová konzistence při vytváření aditivních škál [srov. Linek 2008]. Zároveň však jde o velmi slibnou operaci, která může potenciálně zužitkovat sofistikovanou teoretickou základnu prostorového modelování [Laver, Schofield 1990; Merrill, Grofman 1999], pohřbenou převážně zůstávající „silnou“ teorií bez dat. Další řešení této otázky napomůže lepšímu porozumění politickému prostoru, v němž se reprodukuji vztahy založené na odlišnosti a vzdálenosti, pojmech, nacházejících se v samotném jádru konceptu politična.

ROMAN CHYTILÍK působí jako odborný asistent na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Zároveň zastává pozici vědeckého tajemníka Institutu pro srovnávací politologický výzkum FSS MU. Předmětem jeho odborného zájmu jsou zejména studium aspektů víceúrovňovosti evropských stranických a volebních systémů a volební modelování.

OTTO EIBL vystudoval politologii na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. V současné době je interním doktorandem na Katedře politologie FSS MU a zároveň působí jako výzkumník Institutu pro srovnávací politologický výzkum FSS MU. Předmětem jeho odborného zájmu je zejména politická komunikace, teorie racionální volby a politický marketing.

Literatura

- Bakke, Elisabeth, Nick Sitter. 2005. „Patterns of Stability. Party Competition and Strategy in Central Europe since 1989.“ *Party Politics* 11 (2): 243–263.
- Bélanger, Éric, Bonnie M. Meguid. 2008. „Issue Salience, Issue Ownership, and Issue-based Vote Choice.“ *Electoral Studies* 27 (3): 477–491.
- Benoit, Kenneth, Michael Laver. 2005. „Mapping the Irish Policy Space: Voter and Party Spaces in Preferential Elections.“ *The Economic and Social Review* 36 (2): 83–108.
- Benoit, Kenneth, Michael Laver. 2006. *Party Policy in Modern Democracies*. London: Routledge.
- Benoit, Kenneth, Michael Laver. 2007a. „Estimating Party Policy Positions: Comparing Expert Surveys and Hand-coded Content Analysis.“ *Electoral Studies* 26 (1): 90–107.
- Benoit, Kenneth, Michael Laver. 2007b. „Benchmarks for Text Analysis: A Response to Budge and Pennings.“ *Electoral Studies* 26 (1): 130–135.
- Budge, Ian. 2000. „Expert Judgements of Party Policy Positions: Use and Limitations in Political Research.“ *European Journal of Political Research* 37 (1): 103–113.
- Budge, Ian, Dennis J. Farlie. 1983. *Explaining and Predicting Elections: Issue Effects and Party Strategies in Twenty-Three Democracies*. London: George Allen & Unwin.
- Budge, Ian, Hans-Dieter Klingemann, Andrea Volkens, Judith Bara, Eric Tanenbaum. 2001. *Mapping Policy Preferences. Estimates for Parties, Electors, and Governments 1945–1998*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Budge, Ian, Paul Pennings. 2007. „Missing the Message and Shooting the Messenger: Benoit and Laver’s ‘Response’.“ *Electoral Studies* 26 (1): 136–141.
- Carter, Neil. 2001. *The Politics of the Environment. Ideas, Activism and Policy*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Çarkoğlu, Ali, Melvin J. Hinich. 2006. „A Spatial Analysis of Turkish Party Preferences.“ *Electoral Studies* 25 (2): 369–392.
- Červenka, Jan. 2006. „Současný stranický systém z perspektivy konfliktních linií.“ Pp. 115–138 in Daniel Kunštát (ed.). *České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Dow, Jay K. 2001. „A Comparative Spatial Analysis of Majoritarian and Proportional Elections.“ *Electoral Studies* 20 (1): 109–125.
- Downs, Anthony. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper.
- Enelow, James N., Melvin J. Hinich. 1984. *The Spatial Theory of Voting: An Introduction*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.

- Enelow, James N., Melvin J. Hinich (eds.). 1990. *Advances in the Spatial Theory of Voting*. Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
- Enyedi, Zsolt. 2005. „The Role of Agency in Cleavage Formation.“ *European Journal of Political Research* 44 (5): 697–720.
- Evans, Geoffrey, Stephen Whitefield. 1993. „Identifying the Bases of Party Competition in Eastern Europe.“ *British Journal of Political Science* 23 (5): 21–48.
- Evans, Geoffrey, Stephen Whitefield. 1998. „The Structuring of Political Cleavages in Post-Communist Societies: the Case of the Czech Republic and Slovakia.“ *Political Studies* 46 (1): 115–139.
- Fiala, Petr, Vít Hloušek. 2003. „Stranický systém České republiky.“ Pp. 13–54 in Petr Fiala, Ryszard Herbut et al. *Středoevropské systémy politických stran. Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU.
- Fukuyama, Francis. 1992. *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- Gabel, Matthew J., John D. Huber. 2000. „Putting Parties in Their Place: Inferring Party Left-Right Ideological Positions from Party Manifestos Data.“ *American Journal of Political Science* 44 (1): 94–103.
- Havlík, Vlastimil. 2008. „Jak je měřit? Přístupy a metody analýzy postojů politických stran k evropské integraci.“ *Středoevropské politické studie* 10 (4): 340–369.
- Havlík, Vlastimil, Hana Vykoupilová. 2008. „Two Dimensions of the Europeanization of Election Programs: The Case of the Czech Republic.“ *Communist and Post-Communist Studies* 41 (2): 163–187.
- Hloušek, Vít, Lubomír Kopeček. 2004. *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU.
- Hloušek, Vít, Lubomír Kopeček. 2008. „Cleavages in the Contemporary Czech and Slovak Politics. Between Persistence and Change.“ *East European Politics and Societies* 22 (3): 518–552.
- Hotelling, Harold. 1929. „Stability in Competition.“ *The Economic Journal* 39 (153): 41–57.
- Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald, John Huber. 1995. „Expert Interpretations of Party Space and Party Locations.“ *Party Politics* 1 (1): 73–112.
- Kitschelt, Herbert. 1992. „The Formation of Party Systems in East Central Europe.“ *Politics & Society* 20 (1): 7–51.
- Kitschelt, Herbert, Zdenka Mansfeldová, Radosław Markowski, Gábor Tóka. 1999. *Post-Communist Party Systems. Competition, Representation and Inter-Party Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kitschelt, Herbert, Regina Smyth. 2002. „Programmatic Party Cohesion in Emerging Postcommunist Democracies. Russia in Comparative Context.“ *Comparative Political Studies* 35 (10): 1128–1256.
- Kitschelt, Herbert. 2004. „Parties and Political Intermediation.“ Pp. 149–164 in Kate Nash, Scott Allan (eds.). *Blackwell Companion to Political Sociology*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Kouba, Karel. 2007. „Prostorová analýza českého stranického systému. Institucionalizace a prostorové režimy.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 43 (5): 1017–1037.
- Kreidl, Martin, Klára Vlachová. 1999. „Sociální zázemí extrémní pravice v ČR. Voliči SPR-RSČ v letech 1996–1998.“ *Sociologický časopis* 35 (3): 335–354.
- Krejčí, Oskar. 1994. *Kniha o volbách*. Praha: Victoria Publishing.
- Kunštát, Daniel. 2006. „Stranická identifikace českých voličů.“ Pp. 139–153 in Daniel Kunštát (ed.). *České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

- Kunštát, Daniel. 2007. „Sociální a demografický profil voličského zázemí českých politických stran.“ *Naše společnost* [online] 5 (1) [cit. 23. 1. 2010]. Dostupné z: <www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100066s_Volici.pdf>.
- Laver, Michael, Kenneth Benoit, John Garry. 2003. „Extracting Policy Positions from Political Texts Using Words as Data.“ *American Political Science Review* 97 (2): 311–331.
- Laver, Michael, W. Ben Hunt. 1992. *Policy and Party Competition*. London: Routledge.
- Laver, Michael, Norman Schofield. 1990. *Multiparty Government. The Politics of Coalition in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Lawson, Key, Andrea Römmele, Georgi Karasimeonov (eds.). 1999. *Cleavages, Parties and Voters: Studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland and Romania*. Westport, CT: Praeger.
- Linek, Lukáš. 2008. „Hodnotové systémy politických elit a veřejnosti.“ *Socioweb* [online] 6 (10) [cit. 23. 1. 2010]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/download/675/10_07_socioweb_Linek.pdf>.
- Mansfeldová, Zdenka. 2003. „Obsahová analýza volebních programů českých politických stran.“ Pp. 470–478 in Vladimíra Dvořáková, Andrea Heroutová (eds.). *II. kongres českých politologů*. Praha: Česká společnost pro politické vědy.
- Matthews, Steven A. „A Simple Direction Model of Electoral Competition.“ *Public Choice* 34 (2): 141–156.
- McElroy, Gail, Kenneth Benoit. 2007. „Party Groups and Policy Postions in the European Parliament.“ *Party Politics* 13 (1): 5–28.
- Merrill, Samuel III., Bernard Grofman. 1999. *A Unified Theory of Voting: Directional and Proximity Spatial Models*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matthews, Steven A. „A Simple Direction Model of Electoral Competition.“ *Public Choice* 34 (2): 141–156.
- Mikhaylov, Slava, Michael Laver, Kenneth Benoit. 2008. „Coder Reliability and Misclassification in Comparative Manifesto Project Codings.“ Příspěvek přednesený na výročním shromáždění *Midwest Political Science Association*. Chicago, 3.–6. 4. 2008.
- Miller, William L., Stephen White, Paul Heywood. 1998. „Political Values Underlying Partisan Cleavages in Former Communist Countries.“ *Electoral Studies* 17 (2): 197–216.
- Novák, Miroslav. 1999. „Utváření stranického systému v českých zemích.“ *Politologický časopis / Czech Journal of Political Science* 6 (2): 133–145.
- Novák, Miroslav, Klára Vlachová. 2001. *Linie štěpení v České republice. Komparace národní úrovně s příkladem konkrétní lokality*. Sociologické texty / Sociological Papers 01:08. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Petrocik, John R. 1996. „Issue Ownership in Presidential Elections, with a 1980 Case Study.“ *American Journal of Political Science* 40 (3): 825–850.
- Rabinowitz, George, Stuart Elaine MacDonald. 1989. „A Directional Theory of Issue Voting.“ *American Political Science Review* 83 (1): 93–121.
- Rokkan, Stein, Seymour M. Lipset. 1967. *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press.
- Schofield, Norman, Itai Sened. 2006. *Multiparty Democracy. Elections and Legislative Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Scully, Roger, David M. Farrell. 2003. „MEPs as Representatives. Individual and Institutional Roles.“ *Journal of Common Market Studies* 41 (2): 269–288.
- Steenbergen, Marco R., Gary Marks. 2007. „Evaluating Expert Judgements.“ *European Journal of Political Research* 46 (3): 347–366.
- Strmiska, Maxmilián. 2007. „The Czech Party System: A Few Observations on Properties and Working Logic of the Czech Party Arrangement.“ Pp. 107–115 in Vít Hloušek, Roman Chytilík (eds.). *Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Group Countries*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

- Šedo, Jakub. 2007. *Volební systémy postkomunistických zemí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Švancara, Jan. 2007. *Wordscores – metoda analýzy politických textů*. [online]. Diplomová práce. Praha: Fakulta sociálních studií MU [cit. 23. 1. 2010]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/75346/fss_m/svancara.pdf?lang=en>.
- Vinopal, Jiří. 2006. „Empirická přístupnost levo-pravé politické orientace.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 42 (1): 129–147.
- Vlachová, Klára, Petr Matějů. 1998. „Krystalizace politických postojů a politického spektra v České republice.“ *Sociologický časopis* 34 (2): 145–170.
- Volkens, Andrea. 2005. „Comparative Manifesto Project, Manifesto Research Group – Manifesto Data Set 2005, Data Handbook.“ [online] Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung [cit. 23. 1. 2010]. Dostupné z: <<http://www.wzb.eu/zkd/dsl/pdf/Manifesto-Project.pdf>>.
- Whitefield, Stephen. 2002. „Political Cleavages and Post-Communist Politics.“ *Annual Review of Political Science* 5: 181–200.
- Wlezien, Christopher. 2005. „On the Salience of Political Issues: The Problem with ‚Most Important Problem‘.“ *Electoral Studies* 24 (4): 555–579.
- Zielinski, Jakub. 2002. „Translating Social Cleavages into Party Systems: The Significance of New Democracies.“ *World Politics* 54 (2): 184–211.

Přílohy

Příloha 1. Položky surveye expertů a jejich využití v jednotlivých částech výzkumu – první část

Tematická oblast	Opozitní tvrzení výrok	Část výzkumu	
Daně	Podporuje zajištění co nejvíce veřejných služeb, i kdyby to znamenalo zvýšení daní.	Chce co nejvíce snižovat daně, i když by to znamenalo zmenšení rozsahu veřejných služeb.	RD, P-L, 2D-ek
Sociální oblast	Podporuje sociálně liberální politiky (jako např. svazky osob stejného pohlaví, eutanázie, legalizace marihuany).	Odmítá sociálně liberální politiky (jako např. svazky osob stejného pohlaví, eutanázie, legalizace marihuany).	RD, P-L, 2D-soc
Ekonomika	Podporuje státní vlastnictví průmyslových podniků.	Odmítá státní vlastnictví průmyslových podniků.	RD, P-L, 2D-ek
EU	Podporuje prohlubování evropské integrace.	Odmítá prohlubování evropské integrace.	RD
Životní prostředí	Podporuje ochranu životního prostředí, i za cenu zpomalení ekonomického růstu.	Podporuje ekonomický růst, i za cenu škod životního prostředí.	RD, P-L
Vyrovnění s minulostí	Bývalí funkcionáři KSČ mají mít stejnou příležitost účastnit se veřejného života jako ostatní.	Přístup do veřejného života je pro bývalé funkcionáře KSČ potřeba co nejvíce ztížit.	RD, P-L
Nákup půdy	Podporuje bez omezení, aby cizinci mohli nakupovat a vlastnit v ČR půdu.	Zcela odmítá, aby cizinci mohli nakupovat a vlastnit v ČR půdu.	RD
Masmédia	Podporuje naprostou svobodu masmédií.	Podporuje regulaci masmédií státem.	RD
Národní – mezinárodní	Součástí její politiky je častá obhajoba národních zájmů.	Téma národních zájmů ve své politice nezmiňuje.	RD, 2D-soc
Město – venkov	Prosazuje zájmy venkovských voličů více než ostatních.	Prosazuje zájmy městských voličů více než ostatních.	RD
USA	Prosazuje co možná nejtěsnější spolupráci s USA, i na úkor spolupráce s dalšími mezinárodními partnery.	Odmítá těsnou spolupráci s USA ve prospěch spolupráce s dalšími mezinárodními partnery.	RD

Příloha 1. Položky surveye expertů a jejich využití v jednotlivých částech výzkumu – dokončení

Tematická oblast	Opozitní tvrzení výrok	Část výzkumu	
Decentralizace	Podporuje decentralizaci státní správy a rozhodování.	Odmítá decentralizaci státní správy a rozhodování.	RD
Pravice – levice	Zařadte stranu na ose levice-pravice. Berte v potaz všechny aspekty její politiky. PRAVICE	Zařadte stranu na ose levice-pravice. Berte v potaz všechny aspekty její politiky. LEVICE	P-L
Občanské svobody	Podporuje svobodu jednotlivce, i když to znamená ztíženou možnost boje se zločinem.	Podporuje tvrdá opatření v boji se zločinem, i když znamenají omezení občanských svobod.	RD
Rozšiřování EU	Podporuje další rozšiřování EU.	Odmítá další rozšiřování EU.	RD
Imigranti	Podporuje politiky, usnadňující integraci cizinců do české společnosti.	Odmítá politiky, usnadňující integraci cizinců do české společnosti.	RD, 2 D-soc
Regulace trhu	Podporuje státem řízenou regulaci trhu.	Při každé příležitosti podporuje liberalizaci trhu.	2D-ek
Zdravotnictví	Podporuje státem zajišťované bezplatné zdravotnictví.	Podporuje spoluúčast pacienta na zdravotních výdajích a tržní principy ve zdravotnictví.	RD
Právo na informace	Podporuje co největší právo občanů na informace.	Odmítá politiky, které by usnadnily přístup k informacím.	RD
Rozpočet	Odmítá deficity veřejných rozpočtů.	Vyrovnaný rozpočet není důležitou součástí její politiky.	RD, 2D-ek
Rusko	Podporuje těsné vztahy mezi ČR a Ruskem.	Odmítá, aby ČR byla v ruské sféře vlivu.	RD
Podnikání	Prosazuje politiky, které mají usnadnit podnikání v ČR.	Prosazuje politiky, které mají v ČR zajistit co nejlepší kontrolu podnikání.	RD, 2D-ek
Daňový systém	Podporuje rovnou daň.	Podporuje daňový systém s vysokou mírou progresu.	RD, 2D-ek
Přerozdělování	Podporuje politiky přerozdělování směrem k nejnižším příjmovým skupinám.	Je pro co nejmenší míru přerozdělování.	RD, 2D-ek

Poznámka: RD – redukce dimenzí, P-L – pravice-levice, 2D-ek – mapa prostoru, ekonomická oblast, 2D-soc – mapa prostoru, sociální oblast.

**Příloha 2a. Dimenzionální struktura českého politického prostoru v roce 2003,
vyčerpaná variance 67 %**

Proměnná	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
Daně	0,90	0,10	0,02
Sociální liberalismus	0,15	0,17	0,85
Životní prostředí	0,55	0,44	-0,19
Decentralizace	-0,01	0,71	0,07
Privatizace	0,90	-0,12	0,09
Bývalí komunisté	0,83	-0,24	0,28
Nacionalismus	0,01	0,83	0,02
Náboženství	0,28	-0,31	0,74
Svoboda médií	-0,44	0,51	0,09
Vlastnictví půdy	-0,56	0,55	-0,07
Město-venkov	-0,56	0,03	0,61
Přistoupení k EU	-0,15	0,74	-0,09
Vyčerpaná variance (%)	33 Eigenvalue 3,97	19,5 Eigenvalue 2,34	14,5 Eigenvalue 1,74

Zdroj: [Laver, Benoit 2006: 120].

**Příloha 2b. Regresní model, vysvětlující zařazení stran na levoprávní škále expertů
na základě umístění stejných stran na substantivních policy škálách
(rok 2003)**

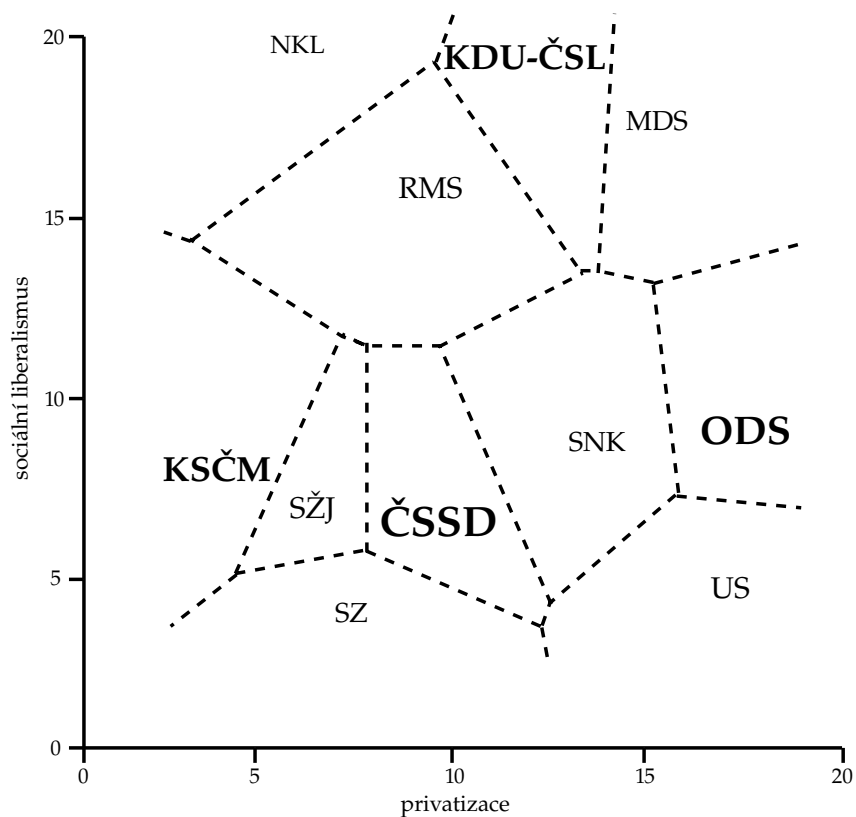
Proměnná/směr vztahu	B	Standardní chyba	Standardi- zovaný Beta koeficient	Významnost
Konstanta	0,55	0,60		0,36
Ekonomické				
Daně (+)	0,19	0,05	0,20	0,00
Soukromý majetek (+)	0,33	0,06	0,36	0,00
Vyrovnaní s minulostí (+)	0,35	0,05	0,42	0,00
Životní prostředí (+)	0,03	0,04	0,02	0,56
Sociální liberalismus (+)	0,00	0,03	0,00	0,99

Zdroj: autoři na základě datové matice Benoita a Lavera.

Poznámka: $R^2 = 0,825$, adjustované $R^2 = 0,820$.

Lineární OLS regrese, metoda ENTER, N = 180.

**Příloha 2c. České politické strany v politickém prostoru:
osy Privatizace a Sociální liberalismus**



Zdroj: [Benoit, Laver 2006: příloha B].